Social Innovation Initiative

SIMPLE

Аналіз контекстуальних викликів та рішень

Deliverable - D002.003

SIMPLE: Моделі соціальних інновацій для сприяння навчанню та працевлаштуванню

Проєкт ESF-SI-2024-UA-01-0028

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

Social Innovation Initiative

SIMPLE

Зміст

Виконавче резюме 4

1. Вступ 6

1.1 Мета та сфера охоплення 6

1.2 Обґрунтування оцінки потреб на основі вторинних джерел 7

1.3 Цільові групи та інтерсекційний підхід 8

1.4 Соціальні інновації як рамка для інклюзії 9

1.5 Внесок у європейську базу знань 10

2. Оцінка потреб 10

2.1 Масштаб і динаміка переміщення 10

2.2 Демографічний і сімейний склад 11

2.3 Освіта та кваліфікації 12

2.4 Ринок праці та його бар’єри 13

2.5 Психосоціальні питання, сімейні відносини та соціальна інтеграція 14

3. Контекстуальний аналіз 15

3.1 Економічний контекст і ринок праці 15

3.2 Політичні рамки інтеграції 15

3.3 Освіта, навчання та навички 16

3.4 Роботодавці та приватний сектор 17

3.5 Інституційні екосистеми 18

3.6 Екосистеми соціальних інновацій 19

4. Працевлаштовуваність і навички 20

4.1 Моделі входження на ринок праці 20

4.2 Навички та освіта 21

4.3 Підприємництво та самозайнятість як шляхи інклюзії 22

4.4 Безперервне навчання та цифрові навички 23

4.5 Навички для стійкості та адаптивності 24

4.6 Перспективи 24

5. Висновки та політичні наслідки 25

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

5.1 Огляд 25
5.2 Структурні прогалини 25
5.3 Уроки з попередніх практик соціальних інновацій 26
5.4 Політичні наслідки 27
5.5 Сталі та інклюзивні моделі інтеграції 28
Список використаних джерел 28
ПОДЯКИ УЧАСНИКАМ 30

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

Виконавче резюме

Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року змусило багато європейських країн об’єднатися для підтримки хвиль біженців, які прибували з атакованих територій. Зусилля в перші місяці були зосереджені на наданні послуг, що відповідали негайним потребам: житло та розміщення, базові медичні та соціальні послуги.

З плином часу ставало дедалі очевидніше, що біженці мають знайти не лише короткострокові, а й довгострокові рішення, а також реорганізувати й переосмислити своє життя в країнах перебування. Водночас інтеграція українських біженців у європейські приймаючі суспільства залишається ключовим соціальним та економічним викликом. Проєкт **SIMPLE** відповідає на цей виклик шляхом виявлення та масштабування практик соціальних інновацій, які підвищують **працевлаштовуваність** і **підприємництво** серед переміщених українців, з особливим фокусом на **жінках і людях старшого віку**. Цей звіт надає аналітичну основу для цієї роботи через **оцінку потреб** на основі вторинних даних, **контекстуальний аналіз**, а також огляд **навичок і працевлаштовуваності**.

Контекст і передумови

Понад п’ять мільйонів українців звернулися по захист у ЄС з 2022 року. Більшість із них - жінки, діти та люди старшого віку. **Директива про тимчасовий захист** надала доступ до проживання, роботи та соціальних послуг, однак національні відмінності в її впровадженні залишають інтеграційні траєкторії фрагментованими. Якщо порівнювати з попередніми нещодавніми міграційними хвилями, біженці з України прибувають із порівняно **високим рівнем освіти та професійного досвіду**. Водночас вони також стикаються з мовними бар’єрами та іншими чинниками - такими як обмежений доступ до догляду за дітьми та повільне визнання кваліфікацій, - що уповільнюють процес інтеграції.

По всій Європі різні ініціативи соціальних інновацій перебувають на етапі пілотування або впровадження, щоб подолати ці прогалини шляхом поєднання освіти, навчання та підтримки працевлаштування. Однак багато з них залишаються локалізованими та короткостроковими, що підкреслює потребу в **кращій координації та сталості**.

Оцінка потреб

Останні дані (IOM 2023; Eurofound 2024) підтвердили, що **підтримка працевлаштування** є головним пріоритетом для українських біженців. Хоча більшість

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

має середню або вищу освіту, багато хто працює нижче свого рівня кваліфікації. Жінки стикаються з додатковими перешкодами через обов'язки з догляду, вивчення мови та обмежений доступ до догляду за дітьми. Люди старшого віку стикаються з цифровими та віковими бар'єрами для перенавчання. Стабільність сім'ї та психосоціальне благополуччя також впливають на працевлаштовуваність: ті, хто має безпечне житло та зв'язки з громадою, демонструють вищу залученість до освіти й роботи. Отже, інтеграційні заходи мають поєднувати економічний, соціальний та ментально-психологічний виміри.

Контекстуальний аналіз

Одним із найважливіших контекстуальних викликів є неефективна рамка інтеграційної підтримки та послуг. Інтеграційні рамки суттєво відрізняються в різних країнах Європи. Хоча національні органи влади, муніципалітети та НУО надають підтримку, співпраця залишається слабкою, що призводить до **фрагментованого надання послуг**. У **екосистемах соціальних інновацій** є нові та інноваційні елементи - наприклад, муніципальні інноваційні хаби та цифрові платформи наставництва, - які демонструють, що поєднання наявних акторів і послуг може бути ефективнішим, ніж створення нових структур. Попри наявність таких інструментів, головною системною прогалиною є **сталість**. Багато перспективних моделей зникають після завершення проєктного фінансування, а послуги та рішення припиняються.

Працевлаштовуваність і навички

Українські біженці демонструють сильну готовність працювати й підвищувати кваліфікацію. Для підтримки цього потрібні швидше та ефективніше **визнання кваліфікацій**, навчання, що поєднує мову з професійною підготовкою, а також розвиток **цифрових компетентностей** - це ключові чинники для подолання розриву у працевлаштуванні. Підприємництво є ще одним шляхом: українські жінки мають високий потенціал для самозайнятості за умови підтримки через наставництво, мікрофінансування та бізнес-мережі. Крім того, як третій напрям успішної інтеграції в економічну екосистему, існує значний потенціал для жінок з України брати участь у бізнес-екосистемі як стартаперки, з бізнес-ідеями, що можуть обслуговувати ширшу спільноту або клієнтуру, ніж мікропідприємство.

Однак для досягнення цього політики також мають забезпечити доступ до догляду за дітьми та сприяти створенню сімейно дружніх робочих місць, щоб забезпечити повну участь жінок. Формування **наскрізних компетентностей** (таких як комунікація,

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

адаптивність і стійкість) підтримує довгострокову інклюзію та просування на ринку праці.

Політичні та практичні наслідки

Виокремлюються три стратегічні пріоритети:

- Активізувати людський капітал через цільове підвищення кваліфікації та швидше визнання попереднього навчання.
- Сприяти екосистемній співпраці між державними, приватними, академічними та громадськими акторами.
- Забезпечити сталість шляхом інтеграції успішних моделей у основні політики та бюджети.

- **Гендерно чутливий підхід -** що поєднує працевлаштування з доглядом за дітьми, наставництвом і фінансовою грамотністю - є необхідним для досягнення ефективних результатів.

Висновки

Для проєкту SIMPLE це означає зосередження на рішеннях та ініціативах, які є **придатними для перенесення**, **маломасштабними**, **мережевими/екосистемними**. В ідеалі вони мають посилювати працевлаштовуваність і водночас будувати соціальну згуртованість. Українська криза перетворила Європу на **лабораторію соціальних інновацій**, де низка ініціатив наразі тестується або була нещодавно завершена. Ця бібліотека, репозиторій ідей, може слугувати основою для доопрацювання, адаптації та впровадження в різних нових контекстах за умови досягнення узгодженості політик, належного фінансування та сталої співпраці між зацікавленими сторонами.

1. Вступ

1.1 Мета та сфера охоплення

Переміщення українців після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році спричинило найбільшу кризу вимушеної міграції в Європі з часів Другої світової

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

війни. За даними УВКБ ООН (2024), у Європі зареєстровано понад 6 мільйонів біженців з України, більшість із яких перебуває у державах-членах ЄС, таких як Польща, Німеччина, Чехія, Італія та Іспанія. Цей безпрецедентний приплив зумовив потребу у швидких, скоординованих відповідях, щоб забезпечити не лише гуманітарний захист, а й соціальну та економічну інклюзію. У цьому контексті проєкт SIMPLE позиціонує себе як транснаціональна ініціатива, присвячена розвитку **працевлаштовуваності та потенціалу соціальних інновацій** українських біженців - особливо **жінок і людей старшого віку** - через цільову освіту, розвиток навичок і багатосторонню співпрацю.

Проєкт SIMPLE має враховувати ширші європейські політичні рамки. **Директива про тимчасовий захист (2001/55/ЕС)**, **План дій ЄС щодо інтеграції та інклюзії (2021-2027)** та **Європейський стовп соціальних прав** зосереджуються на доступі до ринків праці та освіти як ключових чинниках інтеграції. Однак, попри цей сприятливий інституційний контекст, українські біженці - особливо ті, хто має обов'язки з догляду, або працівники старшого віку з обмеженими цифровими навичками - стикаються зі значними бар'єрами для входження або повторного входження на ринок праці.

Проєкт SIMPLE має на меті подолати ці бар'єри за допомогою набору доказових і придатних для перенесення **моделей соціальних інновацій**, які поєднують навчання, наставництво та співпрацю зацікавлених сторін у локальних екосистемах, а також на рівні Європи.

1.2 Обґрунтування оцінки потреб на основі вторинних джерел

Дослідницький дизайн SIMPLE базується на **вторинних даних**, щоб сформувати контекстуальну основу для дій. Існує доступний масив нещодавніх аналітичних матеріалів авторитетних організацій, таких як Міжнародна організація з міграції (IOM), Eurofound, OECD та Європейська комісія. Проведення повномасштабного первинного опитування в різних країнах на цьому етапі потребувало б значних часу та ресурсів, тоді як наявні дані вже дають уявлення для виявлення

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

закономірностей, вразливостей і кращих практик. Це не означає, що дані достатньо доступні в усіх сферах і аспектах потреб української мігрантської/біженської спільноти; важливо підкреслити, що власники даних і політичні стейкхолдери мають більше зосереджуватися на систематичному зборі даних, щоб ефективніше забезпечувати доказове формування політики у цій сфері. Детальніша інформація про спеціальні потреби, інтерсекційність і наявний мережевий капітал могла б сприяти розробленню кращих і більш точно налаштованих ініціатив.

Водночас проєкт SIMPLE має на меті працювати над переносимістю ініціатив, тому локальне первинне опитування та збір даних самі по собі не надали б достатньої необхідної доказової бази. Використання вторинних джерел допомагає консорціуму **об'єднати наявні знання**, сформовані численними проєктами, що фінансуються ЄС і вже досліджували шляхи до працевлаштовуваності біженців та соціальних інновацій у локальних контекстах. Систематично переглядаючи й узагальнюючи цей матеріал, оцінка потреб SIMPLE має на меті не лише описати поточну ситуацію, а й визначити **придатні для перенесення висновки**, релевантні для політики та практики соціальних інновацій.

1.3 Цільові групи та інтерсекційний підхід

Проєкт SIMPLE застосовує **інтерсекційний підхід**, визнаючи, що українські біженці не є однорідною групою. Дійсно, жінки становлять більшість дорослих, переміщених у межах режиму тимчасового захисту (за оцінками, близько 70% українців працездатного віку в ЄС (Eurostat, 2024)), але їхній досвід суттєво відрізняється. Жінки, які прибувають із малими дітьми, стикаються зі значними обмеженнями. Багато хто прибуває з літніми батьками, про яких вони піклуються. Такі біженці залежать від рівня доступності догляду за дітьми та гнучкості ринку праці щодо неповної зайнятості, дистанційної роботи та інших гнучких рішень. Жінки старшого віку часто стикаються з цифровим виключенням і віковими упередженнями під час найму. Для тих осіб, які мають добру освіту, їхні високі

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

освітні кваліфікації можуть залишатися невизнаними у країнах перебування, що призводить до неповної зайнятості та втрати навичок (OECD, 2023).

Акцент проєкту SIMPLE на **працевлаштовуваності, підприємництві та освіті** потребує врахування цих багаторівневих форм вразливості. Проєкт розглядає й розуміє працевлаштовуваність не лише як доступ до робочих місць, а як **процес розбудови спроможностей**, що включає вивчення мови, цифрову грамотність, психосоціальну готовність і формування соціальних мереж. Таке інклюзивне розуміння узгоджується з теоріями **соціальних інновацій**, які підкреслюють участь, співтворення та співпрацю зацікавлених сторін як рушії сталої інклюзії (Moulaert et al., 2013).

1.4 Соціальні інновації як рамка для інклюзії

Соціальні інновації - визначені як розроблення й масштабування нових ідей, послуг і відносин, що відповідають на наявні, але не задоволені соціальні потреби, - пропонують потужну концептуальну та операційну оптику для інтеграції біженців. На відміну від традиційного надання послуг, соціальні інновації спираються на **спільні міжсекторальні дії**, які мобілізують сильні сторони державного, приватного, академічного та громадянського секторів - так звану **модель «quadruple helix»** (Carayannis and Campbell, 2021).

У контексті українського переміщення такі моделі дедалі частіше визнаються необхідними для подолання фрагментації у наданні послуг. IOM (2020) підкреслювала, що багато ініціатив, спрямованих на інтеграцію мігрантів, залишаються крихкими через брак довгострокової координації між зацікавленими сторонами та відсутність вбудованих механізмів навчання. SIMPLE має на меті не лише покращити індивідуальну працевлаштовуваність і працювати з окремими біженцями, а й **зміцнити локальні інноваційні екосистеми** та інституційну співпрацю.

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

1.5 Внесок у європейську базу знань

Наведені тут оцінка потреб і контекстуальний аналіз мають на меті підкреслити ті чинники, які наразі існують і перешкоджають успішній інтеграції українських мігрантів і біженців, передусім жінок, у суспільства приймаючих країн та їхні економічні екосистеми. Документ, що подається далі, тому:

- Оцінює **потреби та виклики** українських біженців на основі найновіших доказових даних (Розділ 2);
- Картує **соціально-економічні та інституційні середовища**, що формують інтеграційні можливості (Розділ 3); та
- Визначає **рамку навичок і працевлаштовуваності**, яка спрямовуватиме майбутню розбудову спроможностей та співпрацю зацікавлених сторін (Розділ 4).

2. Оцінка потреб

2.1 Масштаб і динаміка переміщення

Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року спричинило наймасштабніший рух біженців у Європі з 1945 року. Станом на початок 2025 року по всій Європі було зареєстровано **6,2 мільйона біженців** з України, а ще **3,6 мільйона** людей залишалися внутрішньо переміщеними особами (UNHCR, 2025). Більшість проживає у **Польщі (прибл. 1,5 мільйона)**, **Німеччині (прибл. 1 мільйон)**, **Чехії (прибл. 0,4 мільйона)**, Італії та Іспанії, хоча практично всі держави-члени ЄС надали захист відповідно до Директиви про тимчасовий захист (Eurostat, 2024).

Ця активація, безпрецедентна за масштабом, забезпечила негайну правову основу для проживання, доступу до ринку праці та базових послуг. Однак адміністративні та мовні відмінності між національними системами створили **нерівний доступ до прав**, особливо у сфері зайнятості та освіти (OECD, 2023).

Демографічна структура цього переміщення різко відрізняється від попередніх міграційних потоків. Близько **70 відсотків дорослих працездатного віку становлять жінки**, багато з яких подорожують із дітьми або літніми утриманцями (UN Women,

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

2024). Чоловіки призовного віку переважно залишалися в Україні, що призвело до формування переважно жіночого за складом біженського населення, де домогосподарства часто очолюють жінки. Такий гендерний склад робить цю хвилю міграції суттєво відмінною від попередніх нещодавніх хвиль і потребує спеціально адаптованих підходів до економічної інтеграції та соціальної підтримки.

2.2 Демографічний і сімейний склад

Українське біженське населення характеризується **високою часткою сімей** і відносно невеликою часткою одиноких дорослих. Опитування IOM (2024) «Інтеграція українських біженців на ринку праці» повідомляє, що **68 відсотків жінок-респонденток** були з дітьми, а **22 відсотки** також доглядали за іншим утриманцем. Приблизно **кожне п'яте домогосподарство** включає три покоління, де бабусі й дідусі забезпечують неформальний догляд за дітьми.

Діти становлять близько **однієї третини** всіх зареєстрованих отримувачів тимчасового захисту (Eurostat, 2024). Їхня інтеграція до місцевих систем освіти відбувається нерівномірно: Польща та Чехія повідомляють про рівень зарахування **понад 80 відсотків** у межах обов'язкової освіти, тоді як південні країни фіксують нижчу участь через мовні бар'єри та обмежену спроможність (UNICEF, 2024). Для батьків - переважно матерів - наявність догляду за дітьми безпосередньо визначає участь у ринку праці. Багато хто покладається на неформальні домовленості або неповну зайнятість, щоб поєднувати трудову діяльність із обов'язками догляду.

Люди старшого віку, які становлять приблизно 10-12% прибулих, часто приєднуються до членів родини, але залишаються економічно неактивними. Обмеження, пов'язані зі здоров'ям, мовні бар'єри та обмежене визнання пенсійних прав стримують їхню участь у програмах навчання або працевлаштування (Eurofound, 2024).

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

2.3 Освіта та кваліфікації

За даними багатьох наборів даних, українські біженці демонструють **винятково високий рівень освіти** порівняно з іншими переміщеними групами. IOM (2023) встановила, що **понад 60 відсотків** дорослих біженців мали вищу освіту, а ще **25 відсотків** завершили середню або професійну освіту. Жінки були особливо надмірно представлені у сферах освіти, охорони здоров'я та державного управління.

Попри це, визнання кваліфікацій залишається обмеженим. Процедури підтвердження дипломів відрізняються залежно від країни й часто потребують сертифікованих перекладів, нотаріально засвідчених копій та додаткових іспитів. Станом на 2024 рік менш ніж **20 відсотків** українських фахівців отримали офіційне визнання, яке дозволяє їм відновити роботу в регульованих секторах (European Commission, 2024). Тому багато хто погоджується на роботу, що **значно нижча за їхній рівень навичок**, що сприяє професійному зниженню та нестабільності доходів.

Мовні навички залишаються одним із найсильніших предикторів успіху на ринку праці (Gathmann and Keller, IZA 13149). Український випадок демонструє змішані результати. Деякі країни перебування прискорили доступ до мовного навчання (наприклад, Німеччина, Литва), тоді як інші відстають у наданні спеціалізованих інтенсивних програм. Важливо зазначити, що це також залежить від потенційного вже наявного знання мови (наприклад, німецьку часто викладали в українській системі освіти) або від подібності мов (наприклад, польської та української) порівняно з неслов'янськими мовними групами.

Порівняльні дослідження (наприклад, Dustmann and Glitz, IZA DP 11331) показують, що **без перехідних програм висококваліфіковані жінки-біженки перебувають під серйозним ризиком професійного зниження**. Опитування OECD 2024 року показало, що лише 15 відсотків українців у ЄС повідомили про просунуте знання мови країни перебування, тоді як майже 40 відсотків відвідували певну форму

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

мовного навчання. Найбільше відстають люди старшого віку та мешканці сільських районів.

Цифрова грамотність демонструє подібний розрив: тоді як молодші біженці часто мають високий рівень ІКТ-компетентності, старші покоління - особливо жінки віком понад 50 років - повідомляють про обмежену цифрову впевненість, що стримує участь в онлайн-навчанні або пошуку роботи (IAB, 2024).

2.4 Ринок праці та його бар'єри

Доступ до ринку праці було формально надано майже всім українським біженцям у межах тимчасового захисту. Станом на кінець 2024 року близько 55 % українців працездатного віку в ЄС були працевлаштовані або шукали роботу (Eurostat, 2024). Рівень участі є помітним порівняно з попередніми групами біженців; однак **якість зайнятості** залишається центральною проблемою.

Більшість робочих місць зосереджені в **низькооплачуваних секторах послуг** - готельно-ресторанному бізнесі, прибиранні, логістиці та догляді. Жінки переважають у сферах персональних послуг і догляду, навіть коли мають університетські дипломи. Основні бар'єри включають:

Мовні бар'єри що перешкоджають входженню до кваліфікованих професій.
Затримки у визнанні дипломів та непослідовність прискорених процедур.
Обмежені можливості догляду за дітьми та транспорту, особливо за межами великих міст.
Інформаційна асиметрія - брак знань про навчання, вакансії та підтримку підприємництва.
Невизначеність роботодавців щодо правового статусу біженців і тривалості дозволу на роботу.
Неповна зайнятість сприяє зниженню доходної безпеки. У Німеччині медіанний місячний заробіток українських працівників у 2024 році був на 35 % нижчим за середній національний показник (IAB, 2024). Багато хто доповнює дохід тимчасовою або частковою зайнятістю, одночасно проходячи мовні або перекваліфікаційні курси.

Підприємництво демонструє початковий потенціал: Польща, Литва та Чехія зареєстрували тисячі малих бізнесів, започаткованих українцями, переважно жінками, у роздрібній торгівлі, сфері краси та цифрових послугах (OECD, 2024). Проте ці

Co-funded by the European Union
Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

ініціативи часто стикаються з кредитними обмеженнями та браком адаптованого менторства.

2.5 Психосоціальні питання, сімейні відносини та соціальна інтеграція

Вимушена втеча з рідної країни, пережита агресія та травма створюють величезний психологічний тиск на біженців. Опитування UN Women та UNHCR (2023) показують, що понад 60 % респондентів відчували тривогу або стрес, пов'язані з різними чинниками, насамперед із розлукою з родиною, фінансовою нестабільністю та невизначеністю щодо того, чи зможуть вони коли-небудь повернутися додому - і яким буде цей дім. Найвищу частоту депресивних симптомів зафіксовано серед **одиноких матерів та літніх біженців**.

Країни прийому суттєво відрізняються за доступом до психосоціальної підтримки. У Польщі та Німеччині діють розширені муніципальні програми консультування, але багато південних і східних регіонів залежать від **короткострокових проєктів НУО**. В українських громадах часто існує значна культурна стигма щодо послуг у сфері психічного здоров'я, що додатково знижує рівень звернень по допомогу.

Ключовим фактором, що впливає на результати інтеграції, є **наявність існуючої української діаспори в багатьох країнах ЄС**, особливо в країнах ЦСЄ (Центральної та Східної Європи). У Польщі, Італії, Чехії та Німеччині сформувалися значні довоєнні українські громади, які надали критично важливі структури підтримки для новоприбулих. Вони включають неформальні рекомендації щодо роботи, мовне посередництво, допомогу з житлом та емоційну підтримку. **Діаспора часто виступає мостом між формальними інституціями та жінками-біженками**, полегшуючи їм навігацію в незнайомих бюрократичних і трудових системах.

Однак самої інтеграції в діаспору недостатньо для успішної участі в соціально-економічній екосистемі країни прийому. Інтеграція в громаду залишається нерівномірною. Хоча українці загалом повідомляють про позитивне ставлення суспільства, оскільки в країнах прийому відчутна підтримка, мовні бар'єри можуть обмежувати глибшу взаємодію з місцевими громадами.

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

3. Контекстуальний аналіз

3.1 Економічний контекст і ринок праці

Біженці та мігранти з України прибули до європейського економічного середовища, яке було далеко не ідеальним. Цей період збігся з нестабільною макроекономічною ситуацією, позначеною постпандемічним відновленням, порушеннями на енергетичних ринках та інфляційним тиском у Європі. У 2023-2024 роках зростання ВВП ЄС сповільнилося до 1,4 %, тоді як інфляція залишалася вище 5 % у кількох державах-членах (Eurostat, 2024). З іншого боку, теоретично існувала сприятлива умова для інтеграції на ринку праці: були (і залишаються) дефіцити робочої сили в охороні здоров'я, освіті, будівництві та готельно-ресторанному секторі - галузях, що значною мірою перетинаються з профілями навичок багатьох українських біженців (OECD, 2024).

Отже, хоча ринок праці ЄС справді потребував працівників, структурні невідповідності та інституційна інерція обмежували швидкість і якість працевлаштування біженців. Східні країни ЄС, такі як Польща, Чехія та країни Балтії, переважно залучали робочу силу до секторів низької та середньої кваліфікації, тоді як економіки Західної та Південної Європи пропонували більшу різноманітність можливостей, але вимагали поглибленого володіння мовою та формального визнання кваліфікацій (IOM, 2024).

З економічної точки зору прибуття мільйонів біженців стало одночасно **шоком пропозиції робочої сили** та **стимулом споживання**. Європейська Комісія (2024) оцінює, що українські біженці забезпечили від 0,2 до 0,4 % зростання ВВП у 2023 році через участь у ринку праці та внутрішній попит.

3.2 Політичні рамки інтеграції

На рівні Європейського Союзу активація Директиви про тимчасовий захист (TPD) у березні 2022 року забезпечила негайну правову основу, що гарантує проживання, освіту та доступ до праці. Директива стала важливою віхою в управлінні міграцією в ЄС, продемонструвавши безпрецедентну єдність і солідарність. Однак її впровадження залишається децентралізованим, залишаючи державам-членам простір для визначення конкретних інтеграційних заходів.

План дій ЄС з інтеграції та інклюзії на 2021-2027 роки доповнює TPD, наголошуючи на рівному доступі до працевлаштування, освіти, охорони здоров'я та житла. Він просуває

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

партнерства між місцевими органами влади, громадянським суспільством і роботодавцями - принципи, що є центральними для логічної моделі проєкту SIMPLE. План дій Європейського стовпа соціальних прав (2021) додатково посилює соціальну інклюзію як основу сталого зростання, тоді як Рекомендація Ради щодо визнання кваліфікацій біженців (2023) має на меті спростити адміністративні процедури.

На стратегічному рівні ці рамки створюють підтримувальне, хоча й необов'язкове, середовище для держав-членів. Основна прогалина полягає в координації потоків фінансування - окремі механізми в межах AMIF, ESF+ та Interreg часто перетинаються або дублюють зусилля. У результаті, хоча існує багато інноваційних пілотних проєктів, масштабування та інституціоналізація залишаються слабкими.

На національному та місцевому рівнях впровадження суттєво відрізняється. Польща зробила пріоритетом швидкий вихід на ринок праці, дозволивши біженцям працювати одразу після реєстрації. Однак довгострокові інтеграційні заходи - такі як мовні курси або професійна перекваліфікація - залишаються недостатньо розвиненими. Німеччина інтегрувала українських біженців у свої усталені структури підтримки шукачів притулку, забезпечивши доступ до професійного навчання та служб зайнятості, але водночас вимагаючи бюрократичних кроків для отримання права на соціальні виплати. Італія та Іспанія застосували децентралізовані моделі за участі регіональних урядів і НУО, що призвело до різної якості послуг.

Місцеві органи влади часто виступають операційною основою інтеграції, управляючи житлом, шкільною освітою та громадськими ініціативами. Проте спроможність муніципалітетів значною мірою залежить від проєктного фінансування ЄС, що обмежує безперервність після завершення грантів.

Загалом політичний ландшафт можна описати як фрагментований, але чутливий до потреб: сильний початковий захист, проте нерівномірні шляхи до сталої соціально-економічної інклюзії.

3.3 Освіта, навчання та навички

У розділі 2 ми розглядали рівень освіти та навичок української цільової групи - більшість із них були здобуті в країні походження. Для подальшого просування в економічній екосистемі країни прийому вони можуть отримати додаткову підтримку через наявні системи освіти та навчання впродовж життя, якщо ці системи здатні забезпечити

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

достатній доступ до навчання, вивчення мови та визнання навичок. Інакше українські мігранти та біженці не зможуть досягти стабільної зайнятості або підприємництва.

Більшість країн прийому пропонують фінансовані державою мовні та інтеграційні курси, хоча охоплення та тривалість різняться. Німеччина та Австрія надають широкі мовні модулі в межах національних інтеграційних програм. У випадку Польщі та Угорщини країни прийому більше покладаються на НУО. Лише близько 45 % українців працездатного віку в ЄС завершили принаймні один формальний навчальний курс до кінця 2024 року (Eurofound, 2024).

Заклади професійної освіти та навчання (VET) відіграють дедалі важливішу роль. Країни, які розвинули системи дуальної освіти (Німеччина, Австрія, Чехія), краще змогли спрямувати біженців до програм учнівства, що відповідають їхнім навичкам.

Також доступні цифрові освітні інструменти, такі як Платформа цифрових навичок і робочих місць ЄС та різні національні схеми електронного навчання. Хоча вони відкрили доступ для українців, їхній успіх залежить від цифрової грамотності та доступу до цифрової інфраструктури, що часто є викликом для старших дорослих, які, зокрема, стикаються з бар'єрами для онлайн-участі. Для цієї групи ефективними можуть бути персональні або змішані формати навчання.

Визнання кваліфікацій і попереднього навчання (RPL) є непослідовним у країнах прийому, і системного регулювання на рівні ЄС немає. Деякі держави-члени запровадили прискорені механізми для українських учителів, медичних працівників та інженерів, переважно в тих сферах, які найбільше потерпали від дефіциту кадрів. Водночас багато інших професій залишаються регульованими, а процедура оцінювання еквівалентності для визнання кваліфікацій є тривалою. Гармонізовані зусилля на рівні ЄС могли б суттєво покращити інтеграційний процес (European Commission, 2024).

3.4 Роботодавці та приватний сектор

Залучення роботодавців є вирішальним, але часто недостатньо дослідженим виміром інтеграції. Опитування Європейського фонду освіти (2024) свідчать, що малі та середні підприємства (МСП) у Центральній та Східній Європі демонструють **сильну готовність наймати українців**, але їм бракує рекомендацій щодо правових рамок, управління різноманіттям і програм підвищення кваліфікації.

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

Ініціативи корпоративної соціальної відповідальності (CSR) відіграли важливу роль у мобілізації ресурсів. Великі компанії у сферах роздрібної торгівлі, IT та виробництва запустили цільові програми працевлаштування, що поєднують навчання та менторство - прикладами є схема IKEA “Work and Learn” у Польщі та цифрові курси Google “Grow with Ukraine”. Однак участь обмежена переважно більшими міськими центрами та потребує координації з державними установами.

Бар’єри для сталої участі приватного сектору включають:

- Адміністративну невизначеність щодо **тривалості тимчасового захисту**.
- Брак **податкових або субсидійних стимулів** для найму біженців.
- Обмежену обізнаність роботодавців щодо потенціалу навичок біженців.

Створення структурованих каналів співпраці - таких як місцеві пакти зайнятості або регіональні інноваційні екосистеми - може покращити потік інформації та узгодження між навичками біженців і потребами роботодавців.

3.5 Інституційні екосистеми

Інтеграція відбувається не через окремих акторів, а в межах екосистем співпраці, що поєднують державних, приватних, академічних і громадських стейкхолдерів, - так званої «четверної спіралі» (Carayannis and Campbell, 2021). Однак на практиці щільність і зрілість таких екосистем суттєво відрізняються в різних частинах Європи.

У Центральній та Східній Європі значна частина інновацій у підтримці біженців походить радше від мереж громадянського суспільства, ніж від формальних інституцій. НУО та громадські центри часто заповнюють прогалини у консультуванні, мовному навчанні та посередництві з працевлаштування. Однак їхня сталість залежить від короткострокового фінансування ЄС або донорів. Натомість країни Північної та Західної Європи демонструють сильніші інституціоналізовані партнерства між органами місцевого самоврядування, торгово-промисловими палатами та університетами.

Передача знань між цими контекстами залишається обмеженою. Оціночні дослідження проєктів Horizon та Interreg (наприклад, SIREE, FORWORK, DREAM) послідовно вказують на слабкі механізми масштабування - пілотні заходи завершуються без вбудовування отриманих уроків у мейнстримні системи. Відсутність національних координаційних платформ для консолідації навчання та обміну даними ще більше фрагментує це середовище (IOM, 2020; Eurofound, 2024).

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

Важливим елементом інституційної екосистеми є потенціал вигорання стейкхолдерів, який уже відчутний у багатьох аспектах і сферах. До інституційних акторів і стейкхолдерів звертаються з багатьох напрямів, а нові ініціативи часто стикаються з труднощами у пошуку достатньої підтримки з боку стейкхолдерів.

3.6 Екосистеми соціальних інновацій

Прибуття українських біженців стало каталізатором соціальних інновацій по всій Європі, прискоривши експерименти у наданні послуг, цифровій інклюзії та партнерських моделях. Соціальні інновації тут означають «нові соціальні практики, які краще задовольняють соціальні потреби, ніж наявні рішення, та створюють нові соціальні відносини або форми співпраці» (Murray et al., 2010).

У період між 2022 і 2025 роками в державній сфері та серед організацій громадянського суспільства виникла значна кількість ініціатив. Приклади включають:

- Гібридні навчальні платформи, що пропонують мовну та професійну підготовку (наприклад, “UA Talents” або “Learning Passport for Ukraine”), які поєднують електронне навчання з очним менторством.
- Громадські хаби у Польщі, Німеччині та Чехії, що об’єднують консультування з питань працевлаштування, коворкінгові простори та психосоціальну підтримку під одним дахом.
- Соціальні підприємства та кооперативи, створені українськими жінками, часто у сферах ремесел, кейтерингу та цифрового дизайну, за підтримки мікрофінансових схем або акселераторів, що фінансуються ESF+ (OECD, 2024).

Ці практики мають три спільні риси: адаптивність, різноманітність стейкхолдерів і опору на цифрові інструменти. Однак більшість із них залишаються локалізованими та короткостроковими, що відображає проєктну логіку фінансування європейської інноваційної екосистеми. Оцінка, проведена Європейським економічним і соціальним комітетом (EESC, 2024), підкреслює, що значна частина потенціалу соціальних інновацій залишається недовикористаною, оскільки відсутні сильні механізми масштабування та інтеграції в політики.

Отже, українська криза виявила як життєздатність, так і крихкість європейського ландшафту соціальних інновацій. Хоча актори громадянського суспільства можуть швидко реагувати на нові потреби, сталий вплив вимагає інституційного вбудовування

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

- наприклад, через інтеграцію в муніципальні стратегії або національні рамки зайнятості.

4. Працевлаштовуваність і навички

4.1 Моделі входження на ринок праці

Траєкторія зайнятості українських біженців у Європейському Союзі демонструє модель швидкого входження з подальшою структурною стагнацією.

Входження українських жінок на ринок праці показало як обнадійливі ознаки, так і помітні затримки. Як зазначає Sommerfeld (2023), шукачі притулку та бенефіціари захисту загалом стикаються з повільнішим доступом до ринку праці, ніж трудові мігранти. Однак у таких країнах, як Польща, Німеччина та Чехія, прискорені процедури реєстрації та схеми тимчасового захисту дали українцям змогу відносно швидко отримати доступ до легальної зайнятості. Водночас рівень працевлаштування залишається особливо низьким серед жінок із малими дітьми та тих, хто не має вже наявних соціальних мереж. Це контрастує з міграційними потоками 2015 року, де переважали чоловіки, а інтеграційні траєкторії часто залежали від розміщення у приймальних системах і результатів розгляду заяв про притулок.

За даними Міжнародної організації з міграції (IOM, 2024), приблизно 60-70 відсотків українців працездатного віку шукали роботу протягом шести місяців після прибуття, чому сприяв негайний доступ до ринку праці відповідно до Директиви про тимчасовий захист. Однак, за даними Eurofound (2024), більшість цих робочих місць є нижчими за рівень кваліфікації працівників: 58 відсотків українських жінок мають вищу освіту, але лише 21 відсоток працює на кваліфікованих професійних посадах.

Ця схема неповної реалізації кваліфікації відображає структурні невідповідності у визнанні навичок, мовні бар'єри та обмежений соціальний капітал. У Центральній та Східній Європі українці переважно увійшли у виробництво, готельно-ресторанну сферу, логістику та домашні послуги, тоді як у Західній і Північній Європі більше людей знайшли роботу в освіті, охороні здоров'я та ІКТ (OECD, 2024). Ключовим визначальним фактором є засвоєння мови: володіння мовою країни прийому прямо корелює з якістю та стабільністю зайнятості (European Training Foundation, 2023).

Емпіричні дані також показують значні гендерні відмінності. У країнах ЄС-27 рівень зайнятості українських чоловіків під тимчасовим захистом приблизно на 12 відсоткових

Co-funded by the European Union
Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

пунктів вищий, ніж у жінок (IOM, 2024). Гендерний розрив збільшується з віком: жінки віком понад 50 років стикаються як з ейджизмом, так і зі знеціненням навичок. Багато жінок залучені до неформальної або гнучкої роботи, поєднуючи обов'язки з догляду та зайнятість, що часто призводить до нестабільних доходів і обмеженого охоплення соціальним захистом.

Хоча раннє працевлаштування сприяло соціальній інклюзії, воно може закріпити професійне пониження, якщо не буде доповнене заходами з перекваліфікації та кар'єрного просування. Ця модель віддзеркалює висновки щодо попередніх міграційних хвиль, але посилюється короткостроковою правовою та фінансовою невизначеністю режиму тимчасового захисту.

4.2 Навички та освіта

Як перевага порівняно з попередніми міграційними хвилями, соціально-демографічні параметри та людський капітал українських жінок-біженок демонструють відносно вищий рівень освітніх досягнень порівняно з іншими нещодавніми групами мігрантів (наприклад, сирійськими або афганськими), а також часто включають досвід роботи в економіках із середнім рівнем доходу. За даними Eurostat (2024), 63 відсотки українських біженців мають середню або вищу освіту, зі значною часткою у сферах освіти, охорони здоров'я, інженерії та IT. Нещодавні дослідження IZA (Bratsberg et al., 2022; Kahanec and Guzi, 2022) показали, що це робить їх більш порівнюваними з внутрішньоєвропейськими мігрантами, ніж із попередніми групами біженців з третіх країн. Як задокументовано у Platonova and Urso (2012), українські жінки частіше мають завершену середню або вищу освіту, ніж середній показник серед громадян третіх країн, причому помітна частка має університетські дипломи.

Однак існують три важливі вузькі місця:

- Визнання кваліфікацій - формальна валідація дипломів залишається тривалою та непослідовною в різних країнах ЄС. Хоча Рекомендація Ради (2023/C 115/01) заохочує гнучкі підходи, реалізація відрізняється. У результаті тисячі кваліфікованих учителів, лікарів та інженерів залишаються недозайнятими.
- Мовна компетентність - хоча рівень володіння англійською мовою є відносно високим, знання мови країни прийому часто залишається недостатнім для більшості професійних ролей, особливо в охороні здоров'я та освіті, хоча це значною мірою залежить від попередньої мовної освіти (англійська,

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

іспанська, які викладалися в українських школах) і мовної спорідненості (наприклад, між польською та українською).

- Невідповідність навичок і цифровий розрив - деякі сектори (наприклад, цифрові послуги, STEM) демонструють зростання попиту, але старші біженці та жінки поза сферою ІКТ часто не мають актуальних цифрових компетентностей (European Commission, 2024).

Для вирішення цих питань кілька держав-членів запровадили прискорені програми перекваліфікації (наприклад, польська “Fast Track for Teachers”, німецькі “Healthcare Bridging Courses”). Однак охоплення залишається обмеженим. За даними European Training Foundation (2024), менше ніж 15% українських фахівців успішно підтвердили свої кваліфікації.

Стійкість цих бар’єрів підкреслює, що сам по собі рівень освіти не гарантує працевлаштовуваності - він має поєднуватися з цільовим навчанням, засвоєнням мови та механізмами залучення роботодавців.

4.3 Підприємництво та самозайнятість як шляхи інклюзії

Для біженців, які стикаються зі структурними бар’єрами на ринку праці, підприємництво є альтернативним шляхом соціально-економічної інтеграції. Українці продемонстрували сильний підприємницький потенціал: до війни жінки володіли приблизно 46 відсотками малих бізнесів в Україні, що є одним із найвищих показників у Європі (World Bank, 2021). Ця підприємницька культура може позитивно впливати на успіх українських жінок у підприємництві в країнах прийому.

У різних країнах ЄС кілька ініціатив намагалися використати цей потенціал. У Польщі, Литві та Німеччині програми мікрокредитування та бізнес-інкубатори (часто співфінансовані ESF+ або Interreg) дали українським біженцям змогу запускати малі підприємства у сферах кейтерингу, цифрових послуг і ремесел. Наприклад, Baltic Sea Initiative for Women Entrepreneurs (BSI4Women) надає менторство, доступ до мереж і навчання фінансової грамотності для переміщених жінок - модель, яка довела ефективність для активації навичок і формування впевненості в собі.

Найважливіші структурні вузькі місця такі:

Існує правова невизначеність, пов’язана зі статусом тимчасового захисту, що суттєво обмежує доступ до кредитування та довгострокової оренди.

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

У багатьох країнах прийому існують складні процедури реєстрації, які стримують новоприбулих, незнайомих із місцевими правовими рамками.

Оскільки багато жінок-біженок також доглядають за своїми дітьми, літніми родичами або і за тими, і за іншими, обмежений доступ до догляду за дітьми та соціальних послуг для літніх людей обмежує потенціал жіночого підприємництва, адже бізнес-інкубатори рідко забезпечують сімейно дружню інфраструктуру (UNHCR, 2024).

Попри це, маломасштабне підприємництво може створювати значний соціальний капітал і розширювати можливості. Жінки-біженки-підприємниці часто виступають як конектори громад, сприяючи працевлаштуванню однолітків і каталізуючи соціальні інновації на мікрорівні. Тому інтеграція підприємницьких модулів у ширші стратегії працевлаштовуваності - включно з менторством, кооперативними моделями та доступом до фінансування - має значний трансформаційний потенціал.

4.4 Безперервне навчання та цифрові навички

У 2020-х роках європейські економіки та суспільства вже значною мірою спираються на цифрові екосистеми, і тому цифрова грамотність є ключовим фактором працевлаштовуваності. Як і в інших європейських цифрових середовищах, багато молодших українців мають сильні ІКТ-навички, тоді як старші дорослі часто відстають. Європейський індекс цифрової економіки та суспільства (DESI, 2024) оцінює, що 37 відсотків дорослих українців перебувають нижче порогу базових цифрових навичок.

У відповідь на це численні ініціативи в Європі інтегрували цифрове підвищення кваліфікації у навчальні програми для біженців. Наприклад:

- “Digital Ukraine Hub” в Естонії пропонує двомовні онлайн-курси з офісного програмного забезпечення, електронної комерції та кібербезпеки.
- Проєкт “Women Online”, що фінансується ЄС (Interreg), зосереджується на цифровому маркетингу для переміщених жінок-підприємниць.
- НУО в Іспанії та Італії інтегрували модулі цифрової грамотності до мовних та інтеграційних курсів.

Цифрова компетентність є критично важливою для людей у періоди потрясінь, коли базові рутини та звичне середовище відсутні, оскільки вона не лише полегшує працевлаштування, а й має значно ширший вплив на стійкість загалом. Вона дає змогу біженцям підключатися до різних соціальних мереж, отримувати доступ до дистанційної роботи, брати участь в онлайн-навчанні та користуватися електронними державними й електронними медичними послугами.

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

Важливо зазначити, що стала інклюзія залежить від узгодження цифрового навчання з реальним попитом ринку. Програми, які здатні інтегрувати **м'які навички, професійні модулі та партнерства з роботодавцями** , досягають найвищих показників утримання на роботі (OECD, 2024).

4.5 Навички для стійкості та адаптивності

Майбутнє праці для біженців залежить від **адаптивних і наскрізних компетентностей**. До них належать комунікація, командна робота, культурна обізнаність та підприємницьке мислення. МОП (ILO, 2023) визначає їх як «навички стійкості», критично важливі для орієнтації на динамічних ринках праці.

В українському контексті переміщені фахівці часто демонструють високу адаптивність, оскільки були змушені реорганізувати свої сім'ї, кар'єри та соціальні мережі під надзвичайним тиском. Це доводить, що структуровані та добре зорієнтовані навчальні програми можуть посилити як працевлаштовуваність, так і інноваційний потенціал.

Важливо, що ініціативи з підвищення кваліфікації мають спиратися на **компоненти формування стійкості**, поєднуючи технічну компетентність з особистою суб'єктністю, умінням розв'язувати проблеми та лідерством. Такий підхід не лише підвищує індивідуальну працевлаштовуваність, а й сприяє розвитку потенціалу соціальних інновацій у приймаючих громадах.

4.6 Перспективи

Ландшафт працевлаштовуваності українських біженців демонструє як **перспективність, так і вразливість**. Сильний людський капітал і мотивація цієї групи нівелюються системними невідповідностями, бюрократичною жорсткістю та гендерно зумовленими обмеженнями. Ефективні рішення мають інтегрувати три опори:

- **Активація людського капіталу** через цільову перекваліфікацію, цифрове та мовне навчання.
- **Інклюзивні екосистеми** , що поєднують роботодавців, НУО, муніципалітети та освітніх провайдерів.
- **Рамки розширення можливостей** , що сприяють підприємництву, менторству та самовизначенню.

Майбутні втручання також мають пріоритезувати **сталість** - забезпечити, щоб пілотні схеми перетворювалися на довготривалі інституційні траєкторії, а професійний

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

розвиток біженців не обмежувався лише початковими позиціями. Лише пов'язавши розвиток навичок зі структурними реформами у сфері політики, фінансів і координації, Європа зможе перетворити тимчасовий захист українських біженців на **довгостроковий соціальний та економічний внесок**.

5. Висновки та політичні наслідки

5.1 Огляд

Реакція Європи на кризу українських біженців є **швидкою та фрагментованою**, як було показано в попередніх розділах. З одного боку, Директива про тимчасовий захист невдовзі після вторгнення надала цим людям безпрецедентний правовий доступ до ринку праці та соціальних послуг. З іншого боку, відмінності між національними політиками, фінансові фактори та слабка координація між стейкхолдерами досі створюють суттєві обмеження для **довгострокової інтеграції**.

Українські біженці, особливо **жінки та старші дорослі**, становлять демографічно й освітньо сильну, але недостатньо використану групу. Високий рівень вищої освіти, професійного досвіду та цифрової обізнаності різко контрастує з професійним пониженням і нестабільними умовами працевлаштування в країнах прийому. Це неповне використання потенціалу зумовлене не браком навичок, а **інституційними, мовними та адміністративними бар'єрами**, які перешкоджають ефективному узгодженню людського капіталу з ринковим попитом.

Водночас криза запровадила та ініціювала **нові форми соціальних інновацій**, створивши лабораторію практик, що працюють із підтримкою зайнятості, залученням громад і цифровою інклюзією. Однак ці зусилля здебільшого залишаються **локалізованими та проєктно орієнтованими**, що підкреслює складність масштабування успішних моделей через кордони. Відсутність сталих фінансових і політичних рамок не дозволила цим мікрорівневим інноваціям перетворитися на системну трансформацію.

5.2 Структурні прогалини

У європейському ландшафті інтеграції особливо вирізняються три основні структурні дефіцити:

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

- Інтеграційні заходи розподілені між міністерствами, муніципалітетами, НУО та приватними акторами з повноваженнями, що перетинаються, але з обмеженою співпрацею. Модель «четверної спіралі» - уряд, академічна сфера, бізнес і громадянське суспільство - концептуально прийнята, але рідко реалізується на практиці. Ця **інституційна фрагментація** послаблює стратегічну безперервність і зменшує сукупний вплив навіть добре розроблених ініціатив.
- **Дефіцит визнання навичок**, а саме невизнання українських дипломів і професійного досвіду, залишається найстійкішим бар'єром для висхідної мобільності. Навіть у країнах із прискореними процедурами визнання відбувається повільно та є адміністративно обтяжливим. Це призводить до марнування навичок, особливо в критичних секторах, таких як охорона здоров'я та освіта, де попит на кваліфіковану робочу силу є високим.
- Інтеграційні проєкти переважно залежать від **короткострокових циклів фінансування ЄС або спорадичного фінансування**. Після завершення фінансування успішні пілоти часто припиняються через відсутність структурного закріплення в національних або муніципальних бюджетах. Фінансові інструменти - такі як револьверні фонди або облігації соціального впливу - майже не використовуються для підтримки довгострокових моделей інтеграції.

Ці дефіцити формують системний трикутник, що обмежує масштабованість: **проєкти інновують, але не інституціоналізуються; актори співпрацюють, але не координуються; фонди інвестують, але не забезпечують сталості**.

5.3 Уроки з попередніх практик соціальних інновацій

Попри зазначені обмеження, українська криза дала цінні висновки щодо механізмів, які дозволяють соціальним інноваціям сприяти інтеграції:

- **Гібридні моделі надання послуг**, що поєднують онлайн- та офлайн-підходи - наприклад цифрове навчання у поєднанні з місцевим менторством - забезпечують ширше охоплення та вищі показники утримання учасників.
- **Екосистемне посередництво**, коли проміжні організації з'єднують біженців з наявними постачальниками послуг, підвищує ефективність і дозволяє уникати дублювання.
- **Партисипативне співпроєктування** послуг за участю громад біженців формує відчуття причетності, забезпечуючи культурну релевантність і орієнтованість рішень на користувача.

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

- **Міжсекторальні партнерства**, особливо між органами місцевого самоврядування та НУО, створюють адаптивні екосистеми послуг, здатні реагувати на змінні потреби.

У сукупності ці характеристики визначають **модель соціальних інновацій другого покоління**, що рухається від експериментування до інституційної інтеграції. Вони демонструють, що навіть за умов обмежених ресурсів соціальний вплив може бути посилений через **мережеве врядування, обмін знаннями та цифрову масштабованість**.

Однак для того, щоб ці моделі дозріли, їм потрібні сприятливі політичні середовища - чіткіші правові рамки для підприємництва біженців, краща безперервність фінансування та більш послідовні національні стратегії валідації й переходу до зайнятості.

5.4 Політичні наслідки

На європейському рівні узгодженість політик є центральним викликом. Такі інструменти, як AMIF, ESF+, Erasmus+, Interreg і Horizon Europe, уже забезпечують взаємодоповнювальні потоки фінансування для різних аспектів (соціальна підтримка, освіта, навчання політикам, дослідження тощо), але вони функціонують у межах різних адміністративних логік.

Вищий рівень координації між цими донорами або принаймні спільна система моніторингу могли б посилити вплив використання цих інструментів. Крім того, Європейська Комісія могла б також сприяти інтеграції рішень соціальних інновацій у основні політики. Якщо держави-члени будуть заохочені та мотивовані пов’язувати інтеграцію біженців із ширшими політиками ринку праці та цифрового переходу, вигоду отримають як громади біженців, так і європейська економіка та суспільство загалом.

На національному рівні реформи мають зосереджуватися на:

- Спрощенні та прискоренні процедур **визнання кваліфікацій** із використанням угод про взаємне визнання та перехідних програм, адаптованих для українських фахівців.
- Вбудовуванні **гендерно чутливих заходів** в інтеграційні політики, щоб забезпечити жінкам рівний доступ до перекваліфікації, догляду за дітьми та підтримки підприємництва.

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

- Заохоченні **муніципальних інноваційних лабораторій** як посередників між місцевими органами влади, НУО та приватними акторами, здатних пілотувати й інституціоналізувати успішні ініціативи.
- Створенні **державно-приватних партнерств** для працевлаштування біженців, використовуючи рамки корпоративної соціальної відповідальності (CSR) для співфінансування навчання та стажувань.

Крім того, існують вагомі підстави для створення **європейського репозиторію знань** щодо інтеграційних практик, подібного до баз даних Interreg або EaSI, але присвяченого саме соціальним інноваціям для працевлаштовуваності біженців. Це дозволило б запобігти дублюванню зусиль і забезпечити масштабування перевірених методологій у різних регіонах.

5.5 Сталі та інклюзивні моделі інтеграції

Загальний висновок аналізу полягає в тому, що **інтеграцію потрібно розуміти як інноваційну екосистему, а не як послідовність ізольованих проєктів**. Це вимагає довгострокового бачення, співпраці багатьох акторів і адаптивного врядування.

Стала модель інтеграції спиралася б на три опори:

- **Людський капітал:** розвиток наявних навичок і освітнього бекграунду біженців через швидку валідацію, модульну перекваліфікацію та персоналізовані траєкторії працевлаштування.
- **Екосистемна співпраця:** посилення взаємозв'язків між політикою, освітою, бізнесом і акторами громадянського суспільства для забезпечення безперервного обміну знаннями та зменшення дублювання.
- **Фінансова та інституційна сталість:** перехід від ситуативного проєктного фінансування до багаторічних інвестиційних рамок, орієнтованих на результат, що дозволить успішним інноваціям стати постійними публічними послугами.

Список використаних джерел

AIDA/ECRE. (2024). Тимчасовий захист у Європі: збірник оновлень практики за 2022-2024 роки. Брюссель: Європейська рада у справах біженців та вигнанців.

Bratsberg, B., Raaum, O., and Røed, K. (2022). Міграція біженців та інтеграція на ринку праці. IZA World of Labor.

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

Brzozowski, J., Cucculelli, M., and Surdej, A. (2019). Транснаціональні зв'язки та результативність підприємців-іммігрантів: дослідження українських фірм у Польщі. IZA Discussion Paper No. 11905.

Council of the European Union. (2022). Імплементаційне рішення Ради (EU) 2022/382 про встановлення факту масового припливу переміщених осіб з України.

Dustmann, C., and Glitz, A. (2011). Міграція та освіта. IZA Discussion Paper No. 6134.

European Commission. (2020). План дій з інтеграції та інклюзії на 2021-2027 роки (COM(2020) 758 final). Брюссель: Європейська Комісія.

European Commission. (2023). Зайнятість і соціальний розвиток у Європі (ESDE) 2023: подолання дефіциту робочої сили та прогалин у навичках у ЄС. Брюссель: Європейська Комісія.

European Commission. (2023). Рекомендація Ради (EU) 2023/2611 щодо визнання кваліфікацій громадян третіх країн. Брюссель: Європейська Комісія.

European Commission - DG HOME. (2025). Тимчасовий захист для людей, які тікають з України (інформаційний бюлетень і сторінка політики). Брюссель: Європейська Комісія.

Eurofound. (2024). Соціальний вплив міграції: подолання викликів прийому та інтеграції українських біженців. Люксембург: Офіс публікацій ЄС.

Eurostat. (2025). Тимчасовий захист для осіб, які тікають з України - щомісячна статистика (код даних: migr_asytpsm). Люксембург: Eurostat.

Gathmann, C., and Keller, N. (2019). Володіння мовою та оцінювання навичок іммігрантів. IZA Discussion Paper No. 13149.

IAB (Kosyakova, Y., and Brücker, H.). (2024). Інтеграція українських біженців на ринку праці: дані з різних європейських країн (IAB Research Report 16/2024). Нюрнберг: IAB.

ILO. (2023). Невідповідність навичок і участь біженців у робочій силі в Європі. Женева: Міжнародна організація праці.

IOM. (2020). Сприяння інклюзії мігрантів через соціальні інновації. Женева: Міжнародна організація з міграції.

IOM. (2024). Інтеграція українських біженців на ринку праці: ключові висновки моніторингу 2023-2024 років. Женева: Міжнародна організація з міграції.

Kahanec, M., and Guzi, M. (2022). Інтеграція українських біженців на ринках праці ЄС. IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper.

OECD. (2023). Рух до інтеграції українських біженців із подвійною метою. Париж: OECD Publishing.

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

OECD. (2023). Що ми знаємо про навички та ранні результати на ринку праці біженців з України (Policy Brief). Париж: OECD Publishing.

OECD. (2023). OECD Employment Outlook 2023. Париж: OECD Publishing.

OECD. (2023). OECD Skills Outlook 2023. Париж: OECD Publishing.

Platonova, A., and Urso, G. (Eds.). (2012). Інклюзія менш кваліфікованих мігрантів на ринку праці Європейського Союзу. Женева: IOM.

Ruhs, M., Tamas, K., and Palme, J. (Eds.). (2019). Подолання розривів: поєднання досліджень із політичними дебатами щодо міграції та інтеграції. Oxford University Press.

Sommerfeld, K. (2023). Адаптація міграційної політики для подолання дефіциту робочої сили. ZEW Policy Brief No. 05.

UN Women and CARE International. (2022). Швидкий гендерний аналіз України. Нью-Йорк: UN Women.

UN Women Europe and Central Asia. (2024). Турбота вперед: розвиток засобів до існування жінок і реагування на потреби догляду для гендерно чутливого відновлення України. Стамбул: UN Women ECA.

UNHCR. (2025). Ситуація в Україні - Операційний портал даних (регіональний огляд і плани реагування на потреби біженців). Женева: UNHCR.

World Bank. (2023). Жінки, бізнес і закон 2023. Вашингтон, DC: World Bank.

Zimmermann, K. F. (2019). Прогалини та виклики консультацій щодо міграційної політики: досвід Німеччини. У M. Ruhs, K. Tamas and J. Palme (Eds.), Bridging the gaps (pp. XYZ-XYZ). Oxford University Press.

ПОДЯКИ УЧАСНИКАМ

Ми хотіли б відзначити внесок у цей «Компендіум відібраних інновацій», зроблений усіма партнерами консорціуму SIMPLE - Social Innovation Models to Promote Learning and Employability:

Hétfa Kutatóintézet KFT (HEFTA), Угорщина

CTS Customized Training Solutions sp. z o.o. (CTS), Польща

University Civitas (University Civitas), Польща

Adriatic Ionian Euroregion (AIE), Хорватія

Institut de Haute Formation aux Politiques Communautaires asbl (IHF), Бельгія

IDP SAS DI GIANCARLO COSTANTINO (ITALIAN DEVELOPMENT PARTNERS) (IDP), Італія

Asociación IT Solutions for All (ITSFA), Іспанія

Co-funded by the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Грантодавець не несуть за них

Hope Ukraine Foundation E.T.S. (HOPE UKRAINE), Італія

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансується Європейським Союзом. Висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу або Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Орган, що надає грант, не можуть нести відповідальність за них.

ЛІЦЕНЗІЯ

«Компендіум відібраних інновацій» © 2025 Hétfa Kutatóintézet KFT (HEFTA), CTS Customized Training Solutions sp. z o.o. (CTS), Польща, University Civitas (University Civitas), Польща, Adriatic Ionian Euroregion (AIE), Хорватія, Institut de Haute Formation aux Politiques Communautaires asbl (IHF), Бельгія, IDP SAS DI GIANCARLO COSTANTINO (ITALIAN DEVELOPMENT PARTNERS) (IDP), Італія, Asociación IT Solutions for All (ITSFA), Іспанія, Hope Ukraine Foundation E.T.S. (HOPE UKRAINE), Італія - ліцензовано на таких умовах:

Юридичний опис - ліцензування Creative Commons: матеріали проєкту SIMPLE - Social Innovation Models to Promote Learning and Employability класифікуються як відкриті освітні ресурси (OER) і можуть вільно (без дозволу їхніх авторів) завантажуватися, використовуватися, повторно використовуватися, копіюватися, адаптуватися та поширюватися користувачами із зазначенням інформації про джерело їх походження.

Щоб переглянути копію цієї ліцензії, відвідайте: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0

Фінансується Європейським Союзом. Висловлені погляди та думки належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу або Агентства Європейського соціального фонду. Ні Європейський Союз, ні Орган, що надає грант, не можуть нести відповідальність за них.